

Az utolsó vándornépek – román szemmel

*Victor Spinei: Ultimele valuri migratoare de la nordul Mării Negre și al Dunării de Jos.
Iași 1996. 327 lap + illusztráció*

Ritka alkalom a román történetírásban, amikor a magyarság korai történetét részletesebben ismertető, mérsékelt hozzáállású munka jelenik meg. Az ilyen vonatkozású próbálkozások többnyire lehorgonyoztak a honfoglalás koránál és az azt követő periódusnál, ami mindig aktuális téma volt a román vagy magyar megtelepedés elsőbbségének vitájában. Az elmúlt évtizedek során olyan merev képletek

alakultak ki e vitás kérdések kapcsán, hogy valójában igen nehéz feladatnak tűnt a magyar és román nézetek összeegyeztetése. Ennek ellenére a remény megvolt és megvan mindkét félben az álláspontok közelítésére, amit jól példáznak Victor Spineinek a munkái.

Az 1986-ban kiadott háromkötetes Erdély története válaszára sarkallta a román történészeket és ebben

jelentős előrelépést jelent Spinei elemzése a magyarság korai története kapcsán: *Migrația ungarilor în spațiul carpato-dunărean și contactele lor cu românii în secolele IX–X*. *Arheologia Moldovei*. XIII(1990). 103–148. A tanulmány sajátossága, hogy elemzése kiterjed a magyarok történetének honfoglalást megelőző szakaszára, pontosabban a levéidai és etelközi korszakra is. A jelen könyvismertetés tárgyát képező munkának első, magyarokra vonatkozó része tulajdonképpen az említett tanulmány rövidített változata. A szerző átfogó képet nyújt az utolsó népvándorlási hullámról és ennek keretében mutatja be a magyar honfoglalást is.

A kötet szövege egy meg nem jelent egyetemes történelmi munka részét képezte volna. Az elkövetkezendőkben egyetemi előadások keretében ismerkedhettek meg vele a fiatalabb „szakmabeli” generáció tagjai, alkalmas adva a szerzőnek a további finomításokra. A jelen kötet tulajdonképpen az egyetemi előadás részletesebb, jegyzetekkel bővített változata. Az utolsó népvándorlási hullám kérdésének ez a megközelítése kevésbé elterjedt a magyar történetírásban. Mivel azonban a nyugat felé tartó sztyeppei népek útjukban érintették a Kárpát–Duna térségét egy olyan periódusban, amikor a román nép kialakulásának végső szakaszához ért, a népvándorlás utolsó hullámához kapcsolódó kérdések nagy jelentőségűek a román történészek számára is.

Az utolsó népvándorlási hullám a 9–13. századot öleli fel és kiterjed a magyarokra, besenyőkre, úzokra (oguzok), kunokra és mongolokra. A szerző külön fejezetekben tárgyalja az egyes népeket, a következő kérdéseket érintve: nevük eredete, etnikai összetételük, életmódjuk, gazdasági viszonyaik, politikai-társadalmi szervezetük, hiedelemviláguk és vallási szokásaik, politikai események. A mongolok esetében szó esik a törvénykezés kérdéseiről és a hadszervezetről is. Tulajdonképpen Spinei megpróbál egy átfogó és egységes képet alkotni mindenik népről, kidomborítva az egyes népek sajátosságait és közös vonásaikat egyaránt.

A népvándorlás utolsó szakaszának kezdetét a magyar nép honfoglalása jelenti. A magyarság korai történetének ismertetése kapcsán Spinei tanúságot tesz a magyar történetírásban való jártasságáról. Ennek megfelelően ismerteti a magyarok különböző megnevezéseit a korabeli írott forrásokban, finnugor eredetüket és kapcsolataikat a török népekkel. Értelmezi a magyarok forrásokból ismert kende és gyula méltóságneveit is. Ennek kettős jelentősége van: egyfelől azért, mert egyes román történészek kétségbe vonják az erdélyi Gyulák magyar voltát, másfelől pedig mert Spinei e két méltóságnevet kapcsán magyarázza két erdélyi, román gyökerekhez visszanyúló családnév etimológiáját, a Căndești és a Giulești családneveket. A magyarok pogány vallásával kapcsolatban szóba kerülnek a legendák és temetkezési szokások, egyedül a sámánizmus problematikájának kihagyása róható fel a szerzőnek. A szálláshelyek ismertetése részletekbe menően történik, szorosan követve a „hivatalos” magyar álláspont irányvonalát. Az elhajlás a magyar történetírástól a magyarok Etelközbe költözés-

sétől történik, amikor is közvetlen szomszédságba kerülnek a Dridu régészeti kultúra hordozóival, amit Spinei a románokéval azonosít. Nézete szerint Etelköz nyugati határa nem húzódott a Szereten túl, és a Moldova területén talált honfoglalás kori sírok magyar jellegét elutasítja. A kérdés részletesebb ismertetésére a már említett tanulmányban került sor (*Migrația ungarilor...*), ahol sorba veszi az *Erdély történetében* magyarként értelmezett moldvai honfoglalás kori sírokat. Bálint Csanád tanulmányára építve (*A honfoglalás-kori lovas-temetkezések néhány kérdése*. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Szeged, I, 1969), miután részletesen értékeli a munka alaposágát, mereven értelmezve viszont a benne felállított sírtipológiát, azt igyekszik bizonyítani, hogy a moldvai sírok tulajdonképpen nem hozhatók kapcsolatba a magyarországi magyar honfoglalás kori sírokkal, tagadva a kettő közötti hasonlóságokat. Ennek alátámasztására bármilyen apró eltérést figyelembe vesz, példának okáért: a frumuşicai halottnak csak az egyik karja feküdt a teste mellett, a másik hajlítva volt. Mivel ezt eltérésnek tekinti a Bálint Csanád által felállított modellektől, kizárja a sír magyar jellegét. Spinei így tulajdonképpen eltekint a kutatásnak attól a megállapításától, hogy a magyarországi és a sztyeppei honfoglaló magyarok régészeti hagyatéka különben is igen jelentősen eltér. A frumuşicai és egyéb sírokat pedig nem a magyarországiakhoz, hanem a sztyeppeiekhez kell hasonlítani, bármennyire is nehéz ez a feladat. A bizonytalanságra hivatkozva a szerző megpróbálja beilleszteni a moldvai sírokat a későbbi besenyő és kun régészeti hagyatékaiba. Következtetésként elutasítja az eddig feltárt sírok azonosítását a magyarok temetkezéseivel, nem zárva ki azonban annak a lehetőségét, hogy további kutatások esetleg honfoglalás kori magyar sírokat is feltárhatnak.

A honfoglalás kérdéskörével kapcsolatban nézete semmiben sem különbözik a román történetírás hivatalos álláspontjától. Ennek lényege: minél későbbre keltezni Erdély magyar megszállását. Ide tartozik a 896-os honfoglalás és a vereckei útvonalhoz való ragaszkodás. Spinei kifejezi csodálkozását afelett, hogy miért próbálkozik az újabb magyar történetírás a 895-ös honfoglalás bizonyításával. A megtett útvonallal kapcsolatban kizárja a Keleti-Kárpátok szorosain történő átkelés lehetőségét. „Bizonyos kevésbé szavahihető késői krónikák leírása szerint” – állítja a szerző – a magyarok más szorosokon keresztül is átléptek volna, ezt azonban nem támasztja alá semmi más forrás. Gelu dux területének elfoglalása tulajdonképpen korai birtokbavételt jelentene, de a magyarok ekkor még nem voltak képesek megtartani ezt a területet, mivel központi szálláshelyeik távol estek Erdélytől. Nem áll szándékunkban cáfolni itt a fent említett, viszonylag merev értelmezést, inkább utalunk a könyv konstruktív bizonygatásaira. Ilyen értelemben fontosnak tartjuk Spinei azon álláspontját, hogy az ún. Bjelo-Brdo kultúra régészeti hagyatékát a magyar–szláv együttélés eredményének tekinti. Noha elutasítja a magyarok megtelepedését Erdélyben a 9. század első felében, figyelemreméltó, hogy elfogadja azt a század második felére.

Ritka álláspontról van szó a román történetírásban, különösen azért, mert magáévá teszi azokat a helynevekre építő feltevéseket is, melyeket a román szerzők módszerként sem fogadnak el. Tulajdonképpen Györffy György fejtegetéseire épít, ami a magyar nemzetségek legelöváltását illeti a Tisza, Szamos, Maros, Körös és az Olt felső folyása vidékén. Annak ellenére, hogy a 9. század második felére is kitér a magyarság történetének ismertetésével, az erdélyi Gyulák problematikájával már nem foglalkozik.

A besenyők jelenlétének kérdése jóval kevesebb nézeteltérést eredményezett a két történetírás számára. Spinei hozzáállása ebben az esetben is mérsékelt. Például román régészeti körökben elterjedt az a nézet, hogy a cserépbográcsok többnyire a besenyőkhöz kapcsolódnak. A szerző Takács Miklós nézeteihez közelít és elutasítja ezt az álláspontot azzal érvelve, hogy a bográcsok viszonylag állandó települések leletanyagában kerültek elő. Szintén a besenyőkhöz kapcsolják egyes román történészek az erdélyi Gyulákat is, kétségbevonva magyarságukat. Ezt alátámasztaná a besenyőknek a magyarokhoz legközelebb eső egyik törzsneve, amit Qabuqsin-Yula formában sikerült rekonstruálni. Spinei nem tér ki erre a problémára, ami bizonyítja, hogy nem tulajdonít jelentőséget ennek az elméletnek.

A besenyők, úzok, kunok, mongolok történetéről, a már említett kérdéskörök tekintetében, elég részletes képet kapunk, amely gazdag könyvészeti anyagra támaszkodik. A belső-ázsiai körülmények ismertetése meglehetősen nehézkes, szakadozott. Valódi értékét a könyvnek a

hozzánk közelebb eső területeken végbement változások értelmezése adja. A besenyők és úzok, valamint a helyi román lakosság kapcsolataira nézve a szerző nemigen tud érdemleges példákat bemutatni. Többnyire elméleti alapokra épít és jó példa erre az úzok átkelése a Dunán 1064-ben. Bizánci forrásokból tudjuk, hogy az úzok hajók, csónakok és bőrtömlők segítségével keltek át a Dunán. Spinei véleménye szerint ezek az alkalmatlanságok a helyi román lakosság tulajdonában voltak, tehát a népvándorlás különböző hullámai ellenére a románok megmaradtak a Duna-tengely vonalán. Eltér a magyar történetírástól Spinei azon véleménye is, mely szerint a kunok először 1085-ben törtek volna be Magyarország területére. A 14. századi krónikakompozíció szerint Salamon kezdeményezésére Kutesk kun vezér tört először a magyar királyságra s ennek a támadásnak László király sikeresen ellenállt. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy Pauler Gyula értelmezése szerint a támadók besenyők voltak, Györffy György pedig úz népelemeket is feltételezett törzsszövetségükben.

A kötetet gazdag, többnyire idegen művekből származó kép- és térképanyag szemlélteti.

Következtetésként elmondhatjuk, hogy fentebb ismertetett fogyatékságai ellenére is úttörő munkáról van szó mind a témaválasztást és a részletességet, mind pedig a magyarok honfoglalását és erdélyi megtelepedését illetően. Biztató ez az új hozzáállás, mely lehetőséget nyújthat a magyar és román történetírás különböző álláspontjainak további közelítéséhez.

Lupescu Radu